Sint Lucas Tijdschrift

Nr 1 - 1971

Zaterdag 16 oktober 1971

Zondag 17 oktober 1971

in het Congressenpaleis
te Brussel

— jaarvergadering van het Verbond

— internationaal congres

VRUCHTAFDRIJVING

georganiseerd door de Belgische
Geneesherenvereniging Sint-Lucas

INHOUD

EDITORIAAL

Dit nummer omvat twee toespraken die plaats hadden in het Baeyerhuis te Brussel.

De eerste is deze van Dokter Karel De Mortier op 5 december 1970 ter gelegenheid van de viering door het Doktersgild Van Helmont van de 65e verjaring van zijn dokterspraktijk.

De tweede voordracht is deze die E.H. Professor Felix hield, 4 februari 1971, op de eerste ontmoetingsavond voor artsen en apothekers.

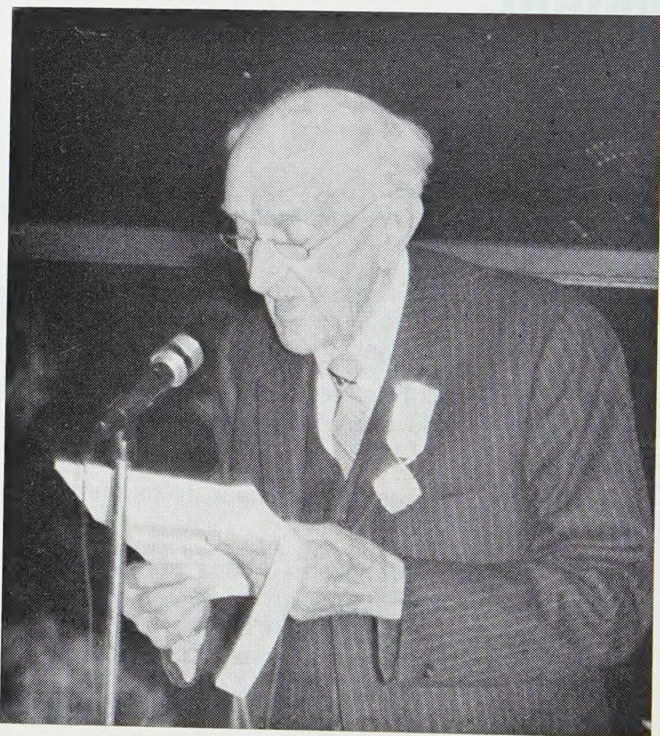
Bij dit alles gaan mijn gedachten naar de aanhef van een ballade door A. van Duinkerken :

> « Zij zeiden tot Jan van Glymes den Vierden :
> — Het Nieuw Evangelie is zuiver.
> 't Kan zijn — sprak van Glymer — maar 't oud dat ik ken is zoo schoon dat ik ervan huiver ! »

Gerard Vandenberghe.

Dokter Karel De Mortier

°4 mei 1981

tijdens zijn toespraak op 5 december 1970

gehouden bij de viering van 65e verjaring
van zijn dokterspromotie
door het doktersgild Van Helmont
in het Baeyerhuis

HET LEVEN IS EEN WELDAAD

Achtbare Dames, waarde Collega's en vrienden,

Het leven is een weldaad, ons door onze Hemelse Vader geschonken, en als dusdanig gaat vanzelfsprekend mijn allereerste dank naar Hem die mij op dit ogenblik de gunst verleent en het genoegen verschaft, mij in uw midden te bevinden, en nog wel in betrekkelijk goede gezondheid.

In de tweede plaats gaat mijn oprechte dank naar de plaatselijke vertegenwoordiger van de firma Bayer, onze uitmuntende collega, Dr Wald, hier tegenwoordig, alsook naar zijn voorganger, Dr Leisten. En waarom zou ik dan ook in één adem, ons aller vriend, de heer J. Van Cutsem, niet noemen, hij die altijd zo bereidwillig deze zaal ter beschikking stelde van het Van Helmontsgild.

Verder gaat mijn dank naar het bestuur van het Van Helmontsgild, met zijn dynamische voorzitter, Dokter Walater Cassiman, die er voor gezorgd hebben dit heuglijke feest ter gelegenheid van mijn 65e doctoraat in te richten.

Ten laatste en niet allerminst, wil ik dank zeggen aan al de collega's en hun dames, die zo talrijk de oproep van onze voorzitter hebben beantwoord om door hun aanwezigheid een blijk te geven van de genegenheid die zij mijn persoon toedragen.

En hier wil ik een ogenblik stil blijven bij de nagedachtenis van enkele mijner beste vrienden, die ons reeds verlaten hebben ; om er maar drie te noemen : Dokter Henri Hendrickx, Dokter Omer Van den Noortgate, Dokter Herman Cosyns.

Achtbare Dames en beste Collega's, op deze dag voel ik mij overgelukkig omdat ik mij in uw midden bevind en ik nog eens tot u mag spreken, maar tegelijkertijd ben ik enigszins teleurgesteld omdat ik vermoed dat het wellicht voor de laatste maal zal zijn.

BELEVENISSEN

Over wat kan ik u deze avond nog onderhouden, tenzij over enkele belevenissen die ik tijdens mijn lange loopbaan heb meegemaakt. Dit wil ik dan ook doen, en ik zal beginnen met enige anecdoten langs de vermakelijke kant.

★ Vermakelijke belevenissen

Op het einde van de oorlog 1914-18 ontving Diegem een aantal geevacueerden van Halewyn, uit 't noorden van Frankrijk. Deze men-

sen spraken Frans, doch op hun manier, want zij dachten in 't Vlaams en vertaalden letterlijk hun vlaamse gedachten in 't Frans. Zo gebeurde het dat ik op zekere dag in mijn brievenbus een briefje vond van een dezer uitwijkelingen, waaraan ik 8 dagen werkonbekwaamheid had verleend en die mij een verlengenis van W.O. vroeg. Dat briefje was in dezer voege opgesteld : Docteur, voulez-vous encore prolonger mon incapacité de 8 jours, parce que mes jours sont « dehors » ; dus letterlijk vertaald : « min dagen zin uut » op zijn west-vlaams uitgesproken.

Van een andere geëvacueerde ook een briefje in de bus, met verzoek hem 15 g ioodtinctuur af te leveren, aldus geformuleerd : teiture « dit haute ».

Een ander briefje in de bus (want toen was het aan de mode) van een mijner kliënten, die mij verzocht om een bezoek en waarvan de tekst eindigde met deze woorden : « hond vangt mijne groeten ».

Zonderlinge manier om een overlijden te melden. Zekere dag werd ik, rond 5 uur in de morgen, opgebeld. Ik opende het raam mijner slaapkamer om te zien wat er aan de hand was en daar het zomer was, zag ik voor mijn huis een halfgare staan, die mij toeriep : « mijnheer ik kom u zeggen dat Lomme Punt van de nacht vertrokken is. » Nu moet ge weten dat Lomme Punt een toegeworpen naam was van de afgestorvene, en dat deze die het mij meedeelde, zijn schoonzoon was.

Zekere dag zat er een patiënt te wachten voor de raadpleging, en toen ik mij naar mijn cabinet begaf om mijn tagtaak te beginnen kwam juist een tweede kliënt binnen en nam plaats naast de eerste op de bank. In 't voorbijgaan hoorde ik de eerste aan de tweede vragen : « schijte gij ook ? » Daar het in het seizoen was van de nieuwe aardappelen, was voor mijn eerste kliënt, bij het horen van diens vraag, mijn diagnose reeds half gesteld.

Op een andere dag ontving ik op mijn raadpleging het bezoek van een dame uit de gegoede stand. Zij verklaarde mij dat ze 4 kinderen had en zwanger was van het vijfde, maar dat ze dit niet meer verlangde en vast besloten was haar te laten aborteren. Zou u mij willen verzorgen, in dit geval, vroeg ze mij ? Ik heb haar geantwoord dat, indien ooit de lust tot zelfmoord, door verhanging, haar mocht bekruipen, ik in geweten zou verplicht zijn de koord door te snijden om haar leven te redden.

Onder mijn kliënten leefde er voor de eerste oorlog, een huisgezin met 3 kinderen : 2 meisjes en een zoontje. Helaas dit laatste stierf vroegtijdig en de moeder leefde maar immer in de hoop dat ze nog eens een zoontje zou baren. Ongelukkig werd haar hoop nooit vervuld, en telkens er zich een zwangerschap voordeed, eindigde deze bij een miskraam. Na haar tweede miskraam zegde ze

mij, half droevig en half woedend, met een brussels accent en fel « gracierend » : « ach, mijnheer, na heb ik geen korroje mië, ik geluuf dat onze Ri za zoeëd verdoeft is ».

★ **Ernstigere belevenissen**

Tot hier het leutige ; ik zou het erg betreuren, moest ik in een dezer anecdoten het beroepsgeheim enigszins geschonden hebben, doch ik meen van niet.

Het ogenblik is thans gekomen om over ernstigere zaken te handelen, waarvoor ik uw aandacht zou willen vragen. Ik heb mij voorgenomen U enkele waarheden voor te houden in verband met wat de Apostel Jacobus noemt : **« het koninklijk gebod »** namelijk **de liefde** tot onze evenmens.

De liefde ligt aan de basis van heel het wereldgebeuren, en geen enkel mens kan een gedachte koesteren of een daad stellen, die niet door haar wordt verwekt of, andersom, die niet tegen haar indruist.

Het actieterrein der liefde is onbegrensd. Vooreerst eist ze dat we tegenover onze evennaaste rechtvaardig zouden zijn. Doch de rechtvaardigheid houdt een weegschaal in de hand, met de leuze bovenaan : « geef aan ieder het zijne », terwijl de liefde niets afweegt en ons toeroept : **« geef eenieder het uwe ».**

De mens leeft maar in zover dat hij bemint, en hij die niet bemint, blijft in de dood. Diegene die zich wegschenkt voor de anderen, die bereikt de hoogste top der liefde.

Wanneer we de gangen der hospitalen en klinieken doorstappen, treffen we telkens bordjes aan met de woorden : « silence - stilte » en niet zonder reden. Een attentievol mens weet hoe onaangenaam het is iemand in zijn **rust** te storen of iemand zijn kostbare tijd te doen verliezen ; daarom vermijdt hij, daar waar het mogelijk is, nderen meer last en moeilijkheden te veroorzaken dan strikt nodig is. Ik heb altijd ontzag en bewondering gevoeld voor een mijner collega's die, op een zo fijngevoelige manier, die nuchtere deugd wist te beoefenen. Wanneer deze op ronde was om zijn zieken te bezoeken, en hij bij toeval een zijner patiënten rustig te slapen vond, liet hij hem zalig voortslapen en keerde enkele uren later terug om zijn bezoek af te leggen.

Men kan er over twisten of de « achting » die wij onze naaste moeten toedragen, een gave der liefde is of een gave der loutere rechtvaardigheid ; een ding staat evenwel vast, te weten dat de tegenhanger der achting, metname de inachting of verachting, regelrecht tegen de liefde indruist. We zullen nooit onze naaste

« **recht laten wedervaren** » indien we hem tenminste niet een beetje liefde toedragen. En moest dan toch gedurende zijn leven het ogenblik gekomen zijn om over zijn boosheid de staf te breken, zou het dan wel aan ons toekomen zulks te doen ? Zijn wijzelf ook niet vol van menselijke zwakheden ?

Goethe schreef ons : « **hoe ouder ik wordt, hoe milder** ; ik zie niemand kwaad bedrijven dat ikzelf niet deed ».

Doch wat baat zou onze evenmens hebben bij onze achting, indien we ze hem niet betonen ? Alleen hij die de mensenziel niet kent kan menen dat eer en smaad, achting en verachting, liefdebewijzen en beledigingen, maar ijdele woorden zijn ; doch in werkelijkheid zal men nergens een mens vinden, wie dat volkomen onverschillig laat.

De Schepper heeft in het hart van de mens het « **eergevoel** » gelegd als een geweldige kracht die hem totaal beheerst, en die voor zijn geestelijk en zedelijk leven van even groot belang is als het evenwichtsvermogen voor het lichamelijk leven.

Ja, de laatste huisknecht, de armste bedelaar en de simpelste ongeletterde verdienen onze achting en onze eerbied.

Een andere uiting der liefde is de **lofspraak.** Gelijk het kind blij is om het prijzend woord van moeder, de leerling om dat van de onderwijzer, zo verheugt zich ieder van ons, wanneer we zien dat onze goede wil, onze pogingen en daden erkend en gewaardeerd worden. Hoeveel mensen zijn niet ontmoedigd, ja zelfs wanhopig geworden, wegens gebrek aan een lofprijzend woord ?

Op zekere dag bevond ik mij in gezelschap van enige vrienden en een dezer stelde mij volgende vraag : « maar, doctoor, zeg ons nu eens rechtzinnig, hoeveel van uw patiënten zouden niet gestorven zijn indien ze niet bij u in behandeling waren geweest ? » Ik heb die vraag aanzien als een **onschuldige scherts** en heb er hartelijk om gelachen, evenals de anderen.

Inderdaad de onschuldige scherts is een gave der liefde ; zij verstevigt onze saamhorigheid en verschaft ons menig vrolijk uurtje. Denken we maar even aan de lachbuien die ons overkomen, wanneer onze noorderbuur, Toon Hermans, op het T.V. verschijnt.

Maar wee, wanneer de scherts overslaat in **spot,** vooral als deze ingegeven wordt door boosheid ; dan verandert deze weldaad in een uitwerksel van liefdeloosheid. Ieder spotwoord doet pijn en vermeerdert het leed in de wereld ; nooit heeft een spotter, spijts al zijn spitsvondigheid, de minste verbetering aan de wereld gebracht. Om die reden ontgaat de spotter, op heden nog, zijn straf niet ; zij vangt aan met de verachting van de mensen ; men luistert naar de spotter en lacht zelfs met hem mee, doch men acht hem niet en bemint hem nog minder.

★ Vertrouwelijke belevenissen

Als we nu de ladder der liefdesuitingen wat hoger opgaan, dan belanden we op het gebied der **dienstvaardigheid** en der **voorkomendheid**. Beide liefdadigheidswerken beogen hetzelfde doel, te weten de dienstbaarheid jegens onze naaste, doch ze komen ertoe langs een verschillende weg.

Bij de dienstbaarheid geven we gehoor aan een uitgesproken bede van onze evenmens ; hij verzoekt ons om een gunst en we geven ze hem. Bij de voorkomendheid echter vraagt onze naaste ons niets; Bij de dienstbaarheid geven we gehoor aan een uitgesproken bede hij richt geen bede tot ons, doch door onze mensenkennis raden we zijn innig zielsverlangen en voldoen er aan zonder dat hij er om vraagt. Wij stellen hier als het ware een diagnose die, wanneer ze naderhand juist blijkt te zijn, ons veel innerlijke vreugde verschaft.

Wanneer we daarover nadenken, dan moet het ons toch opvallen dat er voor deze die ons om een gunst vraagt, toch altijd iets vernederends bestaat, en dat we hem die vernedering kunnen besparen als we er toe komen zijn verlangen te raden. Hoe dikwijls horen wij die mensen niet zeggen : **« ik zit nog liever in de miserie,** dan dat ik dit of dat zou moeten vragen ». Over het algemeen kost het geven ons minder dan het vragen.

Ik wil dit overzicht van deze verscheidene vormen van liefdesbetuigingen besluiten met een woord over het **vertrouwen.**

Het volledig vertrouwen is bij ieder mens die lichamelijk en geestelijk de kinderschoenen ontgroeid is, het teken van een goede en rijpe liefde.

Bij ondervinding weten we hoe het geschonken vertrouwen deugd doet en moed geeft, terwijl deze die een mens onderschat in zijn zedelijke waarde — zijn innerlijk wezen miskent — zijn karakter verlaagt of zijn inzichten verkeerd uitlegt, aan zijn evenmens het bitterste leed aandoet, dat hem op deze aarde kan overkomen.

Het vertrouwen is **een der krachtigste hefbomen** die men gebruiken kan voor de opvoeding van de mensheid ; men moet de mensen voor beter nemen dan ze zijn, om ze beter te maken. Denkt u niet dat de onrust die men hedendaags overal ter wereld ontwaart, grotendeels te wijten is aan een gebrek aan vertrouwen.

Zelfs, wanneer wij **in** ons **betrouwen bedrogen** zijn geweest, voelen we ons toch nog, spijts al ons leed, gelukkiger dan wanneer wij zouden moeten bekennen iemand onrechtvaardig verdacht te hebben.

Ik herinner me nog steeds dat ik eens, in een kwade luim, een patiënt langs de voordeur had buiten gezet en dat deze langs de

achterdeur terug binnen gekomen was. Mijn toorn was plots ver dwenen toen ik in zijn betraande ogen het bitter verwijt las da hij mij toestuurde : « is dat nu mijn beloning voor het vertrouwer dat ik in u gesteld had ? »

Zoals menigeen onder ons, heb ik twee wereldoorlogen meege maakt en het onbeschrijfelijke wee dat zulke rampen over de we reld brengen, is voldoende aan iedereen bekend. Ik heb mijn bes gedaan om al die gruwelen te vergeten, om maar een enkel feit ui al deze gebeurtenissen te weerhouden, een feit dat mij op di ogenblik nog zielsgelukkig maakt en waarover ik, met recht, meer fier te mogen zijn, namelijk, dat ik gedurende die twee wereldoorlogen, **nooit** een enkel ogenblik **mijn post heb verlaten** en mijr zieken in de steek liet.

Noch de luchtaanvallen, noch de V-1 hebben mij kunnen verhinderen regelmatig mijn zieken te bezoeken, en meer dan eens heb ik mij naast mijn fiets op de grond moeten neerleggen. Doch nie alleen mijn eigen patiënten ging ik bezoeken, maar ook deze var uitgewekene collega's uit het omliggende, Haren, Machelen tot Vil voorde toe.

Indien ik u dit alles verteld heb, dan was dat maar enkel om u a het edele en het verhevene van ons beroep voor ogen te steller en u aan te tonen, wat elk van ons vermag te verwezenlijken, in dien hij plichtsgetrouw en gewetensvol de **eed van Hypocrates** wi naleven.

TESTAMENT : MEDISCHE DEONTOLOGIE

Op 1 januari 1950, dus meer dan 20 jaar geleden, heb ik mijn dok terscabinet op mijn zoon overgedragen, en hoewel ik sindsdien on zo te zeggen niet meer praktizeerde, bleef ik toch voortdurende ir voeling met de medische wereld, als lid van de provinciale raac van de **Orde der Geneesheren van Vlaams Brabant.** Mijn lidmaatschap aldaar ving aan bij het in voege treden van de wet van 1947 en het heeft geduurd tot begin van het lopend jaar 1970, met 4 jaar wettelijke onderbreking, die verplichtend was na de eerste zittijd.

Hier past het te vermelden, dat ik dit 20-jarig lidmaatschap bij de Orde uitsluitend te danken heb aan de steun van het Van Helmontsgild, wiens leden ik heden mijn innigste dank wil betuigen.

Het zijn juist die 20 jaren lidmaatschp bij de Orde, die voor mi de leerrijkste school zijn geweest ; daar heb ik de **degelijkheid** er de **noodzakelijkheid** der **medische deontologie** leren kennen ; daar heeft men mij het wijduitgebreide spectrum van de menselijke **fouten** en **dwalingen** voor ogen gelegd, van de minste tot de zwaar-

5 verschillende breedten

Laat toe de kinderschoenen als op maat te leveren Nieuwe vorm, gebouwd volgens de nauwkeurigste anatomische beginselen om rekening te houden met de groei van de voeten.

N.V. CORDONNERIE SUISSE, BRUSSEL

Nieuwstraat, 14
Grasmarkt, 15
Zuitdstraat, 28
Guldenvlieslaan, 50

HET ZOUTE

Kustlaan, 171

ste. Ik noem er enige : onwelvoeglijkheid jegens de leden van de raad, door het onbeantwoord laten van zijn brieven of door het weigeren de bijdrage te betalen ; — ergerlijke en smaadvolle woorden tussen collega's gewisseld — oneerlijke concurrentie door persoonlijke reclame of door het bedienen van te veel cabinetten — uitbuiting der ziekenkassen door het afleveren van welwillendheidsattesten of het indienen van valse prestatiebriefjes — in dronkenschap zijn wagen sturen — uit geldzucht vruchtafdrijving uitvoeren — gebrek aan wilskracht om een bediening in een gezondheidsinrichting tegen een vernederend ereloon kordaat af te wijzen.

In mijn lange loopbaan heb ik menigmaal ervaren dat het gewoonlijk aan **het doodsbed** van een patiënt was, aan wie ik nog een laatste kruisje kwam geven, dat ik mij de vraag stelde of ik wel altijd tegenover de aflijvige voldoende liefde had betoond, en hem nooit door een hard woord in zijn eer had gekrenkt.

Het blijft ontegensprekelijk waar dat de liefdeloosheid met al haar uitbroeisels, zoals eer- en hebzucht, afgunst en nijd, ja zelfs wraakzucht en wrok, ontzaglijk veel onheil onder de mensen heeft gebracht.

Ik heb het akelig toneel bijgewoond van twee collega's die gans hun leven door, zij aan zij, in onenigheid hebben doorgebracht ; een halve eeuw van ellendig leven.

Hoe vaak gebeurt het niet dat geneesheren, zelfs onder de ouderen, uren staan te vitten over nodeloze zaken, in plaats van in wederzijds begrip, toegeeflijkheid en verdraagzaamheid, samen **het leven,** voor ieder van ons, **schoner en heerlijker op te bouwen.**

Moest het ooit gebeuren dat uw buurman u zou verzoeken zijn schoenriem vast te snoeren, willig dan maar onmiddellijk zijn verzoek in, want tot nog toe is het niet geweten, dat iemand daardoor iets van zijn waardigheid zou verloren hebben.

De woorden die onze goddelijke Heiland destijds tot zijn landgenoten uit Palestina richtte, blijven nog immer actueel : « Wat gij hebt gedaan aan een mijner geringste broeders, dat hebt gij aan mij zelf gedaan ».

Moge ons plichtsbesef tegenover onze evenmens in ons versterkt worden ; maken we hem het leven niet lastiger dan het al is, want iedere dag heeft genoeg aan zijn leed ; integendeel, staan we hem bij in al zijn noden, evenals de goede Samaritaan.

Tot slot van dit betoog, weze het mij toegelaten het overmooie gedicht voor te lezen, waarin **Alice Nahon,** zaliger gedachtenis, zo heerlijk en piëteitsvol de naastenliefde heeft bezongen.

't Is goed, in 't eigen hert te kijken,
nog even voor het slapen gaan,

of ik van dageraad tot avond,
geen enkel hert heb zeer gedaan ;

Of ik geen ogen heb doen schreien,
geen weemoed op een wezen lei ;
of ik aan liefdeloze mensen,
een woordeken van liefde zei.

En vond ik in het huis mijns herten,
dat ik een droefenis genas ;
dat ik mijn armen heb gewonden
rondom een hoofd dat eenzaam was... ;

Dan voel ik op mijn jonge lippen,
die goedheid als een avondzoen...
't Is goed in 't eigen hert te kijken
en zo z'n ogen toe te doen.

De inhoud van dit gedicht zou ik u, als mijn geestelijk testament, ter meditatie willen overlaten. Onthoud uit dit alles dat in elk menselijk hart een natuurlijke drang ligt naar gezelligheid, mededeelzaamheid en vriendschap, en dat deze drang bijzonder groot is wanneer het medelijden te pas komt.

Seneka gaf ons in zijn leerstelsels de koele vermaning : **de wijze zal de tranen van de anderen afdrogen, maar hijzelf zal niet meewenen** ; en daarop repliceert een **Dostojewski : « het medelijden** is de voornaamste, zo niet **de enige wet van het bestaan der mensheid ».**

In der waarheid, mijn beste collega's, veel, heel **veel** zelfs, **kan de wereld ontberen, alleen « de mens » niet.**

K. De Mortier.

5 december 1970.

HOOFDLIJNEN VOOR EEN NIEUWE MORAAL

Op uitnodiging van de dokters en apotekers van Brussel hield E.H. prof. J. FELIX, pastoraal verantwoordelijke te St Gillis-Brussel, op 4 februari j.l. een voordracht, waarvan we hier de ingekorte tekst afdrukken.

De titel waaronder het thema van deze avond zich aandient luidt alsvolgt : « Hoofdlijnen voor een nieuwe moraal ».

Een vraag die we ons van meet af aan bij deze titel kunnen stellen, en die meteen deprobleemstelling is van deze avond, is de volgende : mogen we echt spreken van een « **nieuwe** moraal », of spreken we niet liever van een « **vernieuwde** moraal » ?

We zouden willen duidelijk maken hoe er inderdaad **vernieuwde** inzichten zijn gegroeid in de moraal, vertrekkend van nieuwe problemen in het ethisch beleven van individu en samenleving vandaag. In sommige opzichten komt deze vernieuwde moraal ook geheel nieuw voor, zodat men misschien ook van een « nieuwe moraal » kan gewagen. Doch dan moet men dit goed verstaan.
« Nieuwe » of « vernieuwde moraal » kan men m.i. minstens op 3 manieren verstaan.

TRADITIONELE MORAAL

« Vernieuwde moraal » kan men eerst en vooral verstaan als een gezonde reaktie tegen een « **traditionele moraal** ».

Hedendaagse publikaties weten het traditionele moraalsysteem min of meer nauwkeurig te karakteriseren. Met « traditionele » moraal bedoelt men de mentaliteit en de negatieve aspekten behorend bij ethische gedragingen die overheersend waren in de kristelijke middens van de 19e eeuw tot voor kort geleden.

Een eenvoudig voorbeeld kan het konkreet maken. De tijd is nog niet zo veraf dat in sommige middens het zwemmen als een bedenkelijke bezigheid werd aangezien, om niet te zeggen als zondig werd beschouwd. In de biechtboekjes van de jaren dertig vinden we de vraag : « Ben je gaan zwemmen ? »

Schematiserend, op het gevaar af in een karikatuur te vervallen, laten de negatieve aspekten van de traditionele moraal zich vatten onder de volgende karakteristieken : de traditionele moraal was statisch, individualistisch, fatalistisch, sektair, gepolariseerd op sexuele problemen en op zondebewustzijn ; vertrekkend van abstrakte en absolute principes ging ze **exemplarisch** en moraliserend te werk.

Tussen haakjes. Het statisch, deterministisch en moraliserend karakter van de traditionele moraal viel voor een groot stuk samen met een zeker statisch, deterministisch en geskleroseerd kristendom. Beide hielden elkaar in stand. Verweven met het geloof (?) in een statische, onverbiddelijke en jaloerse God-stok-achter-de-deur en in een Kerk die eeuwige, onveranderlijke en moraliserende waarheden, geboden en verboden voorhoudt, had de traditionele moraal het niet lastig om op haar beurt onverbiddelijk, bekrompen en apodiktisch te zijn.

Aan de basis van het traditionele geloof en van de traditionele moraal lag een godsbeeld, mens- en kerkbeeld dat teruggaat tot de middeleeuwse feodale maatschappij-struktuur. Hier kwamen « meesters » en « knechten » met elkaar in een konkurrentiële verhouding te staan ; van individuele vrijheden en zelfontplooing was er weinig sprake ; het gehele leven verloopt in funktie van het « eeuwige leven ». Men kan moeilijk zeggen dat mensen met een dergelijke mentaliteit en levensingesteldheid « geschiedenis » maken : alles was gericht op het behoud van het bestaande, op het persoonlijk zieleheil...

Men moest geen profeet zijn om te voorzien dat het systeem van de traditionele moraal eens ontoereikend zou gaan worden. Vroeg of laat zou men gaan uitzien naar een andere mentaliteit, een andere ingesteldheid om ethische vragen en nieuwe problemen aan te pakken.

NIEUWE VRAGEN

De moraal is nieuwe wegen opgestuurd door de opkomst van **nieuwe en ongeziene problemen** waarop de traditionele moraal eenvoudigweg geen antwoord had. Je moet haar niet vragen wat ze niet kan geven. Nieuwe vragen en nieuwe oplossingen helpen een vernieuwde moraal ontstaan.

Dit is de tweede betekenis van « vernieuwde moraal » : een moraal met nieuwe vragen en met een nieuwe inhoud. Men doet geen nieuwe wijn in oude zakken. Nieuwe vragen vragen een vernieuwde aanpak.

Wat is ergebeurd ? Sinds Galileï is de wereld afscheid beginnen te nemen van de Middeleeuwen. Dank zij wetenschap en techniek komt de mens tot de bevinding dat hij niet fatalistisch is overgeleverd aan de blinde krachten van de natuur, maar dat hijzelf voor een groot deel de loop vanzijn bestaan en van de wereld in handen kan nemen. Daardoor groeit ook een vernieuwd inzicht in wie hijzelf is, wat de wereld is, welke de plaats kan zijn van een Opperwezen. Nieuwe vragen en nieuwe antwoorden dragen bij tot een nieuw mens-, gods- en wereldbeeld. Het spreekt van zelf dat daar-

uit ook een moraal zal groeien die in vele opzichten nieuw zal zijn. Blijven we nog even staan bij de nieuwe vragen. Hoe nieuw zijn die vragen ? Het zijn vragen die tot de **toekomst** betreffen van onze **samenleving.** Niet alleen meer de instandhouding van een status-quo in het verleden van het individu is van tel, maar voorop komt de decision-making en de futurologie van onze wereld in zijn geheel. Er is vraag naar een « planetaire moraal ». Vragen over oorlog en vrede, nukleaire bewapening, onderontwikkeling, armoede en rijkdom van naties ; vragen rond explosieve bevolkingsaangroei ; vragen over de plaats van de mens in de post-industriële samenleving waar de computers een steeds grotere plaats gaan innemen ; nieuwe vragen over medische interventies in de persoonlijkheid van de mens, enz, enz...

We mogen besluiten. De technische, ekonomische, industriële, urbanistische, medische en andere « revoluties » stellen nieuwe vragen aan de ethiek. In die zin kan men reeds spreken van een « vernieuwde » of « nieuwe moraal » meer dan een nieuwe inhoud. Inderdaad. Over een diepere en radikalere nieuwheid gaan we het nu hebben.

NIEUWE AANPAK

De ekonomische, technische en industriële veranderingen in de wereld van vandaag hebben onvermijdelijk een weerslag op de moraal. Maar hoe is die weerslag te schatten ? Wij kunnen een lijst aanleggen van de nieuwe problemen die zich stellen in de verschillende sektoren van de samenleving : in de pesoonlijke moraal, de gezinsmoraal, de maatschappelijke, de politieke en religieuze moraal, enz...

Maar op die manier wordt de verandering slechts oppervlakkig gemeten : er wordt aan de ethiek wel een nieuwe **inhoud** gegeven, maar daarmee wordt nog niet aan haar diepere grondslagen geraakt. Vaak wordt dan nog beweerd : « de toepassingen veranderen, maar de principes blijven dezelfde ».

Nee, ik geloof dat de vraag radikaler moet worden gesteld. Niet dat de principes moeten veranderen of verdwijnen. Misschien zullen de principes anders gaan fungeren en op een nieuwe wijze tot stand komen. Is het niet zo dat mét de veranderingen in de wereld niet alleen de inhoud, determinaties van de ethiek veranderen, maar de **manier zelf** waarop morele problemen aangepakt moeten worden ? Als we spreken over « vernieuwde moraal », gaat het niet meer om determinaties die als verworven beschouwd kunnen worden, maar om de nieuwe manier waarop ze tot stand komen. Het gaat hier dan om een min of meer radikale ommekeer in de **besluitvorming** op ethisch gebied.

Men versta ons dus niet verkeerd : « vernieuwde moraal » wil niet zeggen afschaffing van principes, normen en voorschriften, maar wel nieuwe wijze van besluitvorming in ethische kwesties. Dit moeten we nu verduidelijken en aantonen.

NIEUWE ETHISCHE BESLUITVORMING

In de traditionele moraal gaat men er van uit dat het « goede » of de « waarde » een soort ideale, exemplarische werkelijkheid is, die in het doen (de praktijk) alleen maar gereproduceerd of geïnkarneerd moet worden. Dat noemt men het exemplarisme van de traditionele moraal.

Dan vergeet men echter het latijnse adagium : « Bonum est faciendum » ! Het goede moet uitgedacht, ontworpen, geëxperimenteerd en gekreëerd worden ! Het goede is geen pasklaar, voorafbestaand exemplarisch ding dat wij alleen maar zo goed mogelijk moeten **kopiëren**. Het goede bestaat slechts als het al doende gedaan wordt.

Ik wil hier geen filosofische kritiek leveren op dit « exemplarisme », dat is al vaak genoeg gebeurd. Ik zeg alleen : het is een engizins naïeve houding, die de mens belet geschiedenis te maken en zelf volledig verantwoordelijkheid op te nemen. Daarbij komt nog, dat de voorwaarden waarin het menselijk handelen tegenwoordig vorm krijgt, dit ethisch exemplarisme helemaal achterhaald hebben.

De kernvraag van de moraal is niet : « waar vind ik het goede dat ik moet doen ? », maar wel « wat moet ik doen om het te vinden ? » In de traditionele moraal wordt het antwoord erop in twee momenten uiteengelegd : een eerste, neutraal en rationeel moment (weten en vernemen wat je te doen hebt) en een tweede pas echt moreel moment (het toepassen van de principes).

Alsof we eerst rationeel volledig en tot in zijn laatste implikaties zouden kunnen uitmaken « wat we moeten doen », en pas daarna ons afvragen of de in dat eerste moment ontworpen beslissing wel ethisch verantwoord of integendeel, hoe rationeel en efficiënt ook, ethisch verwerpelijk is.

Neen, rationaliteit en moraliteit kunnen niet meer in twee momenten worden uiteengelegd. Er is geen essentialistische aanpak meer mogelijk van ethiek. Meer en meer vragen de huidige levensomstandigheden om een existentiële aanpak. Trouwens dat heeft de mens altijd geweten. Dat is niet eens zo nieuw. Gaan we terug naar de bronnen van de moraal, met name de aristotelische bronnen, dan zien we dat daar de moraal een **praktische** wetenschap wil zijn, een wetenschap van de besluitvorming, van de konkrete determinaties van het handelen. Daaruit is het « Bonum est facien-

dum » gegroeid. We schijnen het vergeten te hebben : moraal is een praxeologie en geen fraseologie !

Het ethische handelen van vandaag, vooral in nieuwe en komplexe problemen, gebruikt niet meer het schema rationaliteit — moraliteit. Dit is achterhaald. Het reëele handelen laat zich tegenwoordig door heel andere dingen leiden. De operationele research, allerlei theorieën van decision-making zijn bezig een hele praxeologie van wetenschap van de praxis te ontwerpen. En deze mathematische, wetenschappelijke, technische aanpak van de praxis is wellicht één van de belangrijkste ontwikkelingen van onze tijd.

Wat we komen te zeggen is nog te algemeen en te abstrakt om goed verstaan te worden. Nn moeten we nagaan hoe deze nieuwe besluitvorming konkreet gebeurt.

4 MOMENTEN IN BESLUITVORMING

Onder de moralisten groeit er stilaan een consensus om te zeggen dat het exemplarisme van de traditionele moraal tot een impasse leidt. In wat wij te doen hebben kunnen wij ons niet zonder meer laten leiden door een voorafbestaand beeld van wat in het doen gerealiseerd moet worden. Hoe zouden we weten wat we moeten doen voor wij het doen, als doen juist nodig is om het te weten...

We vergeten dat het menselijk handelen altijd in relatie staat tot een bepaalde stiuatie, tot bepaalde omstandigheden. Alleen in die relatie ervaren we wat « waarheid », « rechtvaardigheid », « eerlijkheid » eigenlijk van ons vragen. Dat wist de klassieke moraal reeds : « Moralia sunt circa singularia », het morele handelen heeft altijd betrekking op een singuliere situatie. Men handelt nooit « in het algemeen ».

Dat is een eerste belangrijk besluit. De ethische besluitvorming gebeurt dus steeds in referentie tot een veelheid van elementen die de situatie vormen.

Hoe gaat dat nu konkreet in zijn werk ? Hier steken de psychologen en de planologen ons een handje toe om het te schematiseren.

Het schema van de traditionele moraal bedraagt drie momenten. Eerst en vooral bepaalt men zo goed mogelijk het **doel** dat men wil bereiken. Dit doel is noodzakelijk zeer algemeen en abstrakt geformuleerd. Dan volgt een moment van **deliberatie** waarbij men het pro en contra gaat afwegen van het gebruik van sommige middelen om het doel te bereiken. Het besluit tenslotte slaat dan op de **middelen** die men gaat aanwenden. Dan kan men beginnen te handelen.

Gezien de impasse van het exemplarisme van de traditionele moraal en gezien de veranderde voorwaarden van het handelen in de

wereld van vandaag, meen ik dat we dit klassieke schema als het ware moeten omkeren. Doeleinden en principes blijven ongetwijfeld belangrijke kategorieën, maar ze kunnen niet meer voorop komen. Het ideale of het uiteindelijke doel kan niet meer gehanteerd worden als een voorafgegeven leidraad of principe. Ik geloof dat we beter zeggen dat principes en daaruit afgeleide normen ook **uit** het doen zelf voortkomen. Dan staan ze even dwingend als de voorafgegeven principes.

Dan krijgen we het volgende pragmatisch schema, waarin vier momenten zijn te onderscheiden :

1. Het eerste moment is dat van het bewustzijn **« dat ik iets moet doen ».** Ik kan ook niets doen, de dingen op hun beloop laten of gewoon voortgaan op de ingeslagen weg. Eén ding is zeker : besluit ik toch iets te doen, dan gebeurt dat meestal omdat ik « door de omstandigheden daartoe gedwongen word ». Van kapitaal belang blijkt dus de relatie tot de omgeving te zijn. Ik moet reageren omdat er iets veranderd is, omdat er iets nieuws gebeurd is. Ageren is reageren. Ik reageer onder druk van de omstandigheden.

2. Hoe reageer ik ? Hoe bied ik de veranderde omstandigheden het hoofd ? Dat is het tweede moment. Het stelt een dubbele vraag : **wat is mogelijk ?** en **wat is te voorzien ?**

Wat is mogelijk ? Ik moet niet dromen en spekuleren ; ik moet iets doen ; maar ik kan niet alles doen, mijn mogelijkheden zijn beperkt. Daarom stel ik een andere vraag.

Wat is te voorzien ? De toekomst kan van alles inhouden niet alles hangt van mij af. Wat volgt er uit wat ik me voorneem te doen ? Dit is het moment van de prognose.

3. Meestal laten mogelijkheden en prognose meer dan één oplossing open. In het derde moment worden de verschillende mogelijkheden of « strategieën » **nader uitgewerkt.** Dat gaat niet zomaar vanzelf. Er is kreatieve verbeelding voor nodig. Alle projekten hebben voor- en nadelen. Ik kan alleen al tastend te werk gaan, voortdurend korrigerend.

4. Het vierde moment is dat van de **keuze** tussen de verschillende ontwerpen. Het is het moment van de besluitvorming. Het is dikwijls voorlopig...

Het geschetste schema blijft natuurlijk nog abstrakt en summier. Ieder van de momenten verloopt niet altijd volgens hetzelfde ritme. Soms gebeurt de besluitvorming in een filts. Er is een oneindige variëteit van toepassingen mogelijk. Misschien leert dit schema ons niet zozeer een praktijk alswel een mentaliteit van « vernieuwde moraal ». Men komt tot dezelfde ethische principes en toepassingen, maar de weg die er naartoe leidt is « menselijker », houdt meer rekening met wat en wie de mens vandaag is.

Het geschetste schema is bruikbaar voor makro-beslissingen (politieke, ekonomische en industriële beslissingen), maar is ook aanwezig in de meeste van onze dagelijkse beslissingen (b.v. om te beslissen wat ik onder de vakantie ga doen, wat hier en nu het best doenbare is, enz...)

Deze manier van besluitvorming is, geloof ik, zeer reëel en sluit volledig aan bij de konkrete morele ervaring.

Moreel handelen betekent niet : op een ideaal mikken en dat proberen te realiseren, krampachtig, kost wat kost. Het is iets bescheidener, dat eigenlijk veel moeilijker en veer meer eisend is : doen wat mogelijk is en eerlijk proberen dat zo goed mogelijk te doen !

(Volgt een levendige gedachtenwisseling tussen de aanwezige dokters en apotekers en de spreker).